

SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA COVID-19 SALGINIYLA İLİŞKİLİ ALGILARIN STRES DÜZEYİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Investigation Of Perceptions Related To The Covid-19 Outcome In Healthcare Employees In The Context Of The Stress Level

Reference: Ozer, K. (2020). "Investigation Of Perceptions Related To The Covid-19 Outcome In Healthcare Employees In The Context Of The Stress Level", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 6(36): 1725-1733

Asistant Professor. Kubilay OZER

Karamanoglu Mehmetbey Universitesi, Saglik Bilimleri Fakultesi, Saglik Yonetimi Bolumu, Karaman/Türkiye

ÖZET

Covid-19'un ölümcül etkisinin ortadan kaldırılması amacıyla dünyada çalışmalar yürütülmektedir. Henüz etkin bir tedavisi bulunmayan virüsten korunmanın en iyi yolu temastan kaçınmak olarak gösterilirken, salgınla mücadele eden sağlık çalışanları hastalarla yakın temas içinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Amaç: Covid-19 salgınıyla mücadelede risk alan sağlık çalışanlarının hastalığa yönelik algıları ile stres düzeyinin araştırılması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Araştırma kesitsel tanımlayıcı türdedir. Veri toplama aracımda Çırakoğlu'nun (2001) geliştirdiği salgın hastalık algısı ölçeği ile Eskin ve arkadaşlarının (2013) türkçeye uyarladığı stres ölçeğinden faydalanılmıştır. Veri toplama aracının Cronbach alfa değeri 0,801 olarak hesaplanmıştır. Elektronik ortamda 1-31 Mayıs 2020 tarihinde 590 kişiyle yürütülmüştür. Analizlerde SPSS programı kullanılmıştır. Mesleki parametreler ve ölçek değerlerinin ilişkileri ki-kare, t-testi, Anova ve Pearson korelasyon analizleriyle test edilmiştir.

Bulgular: Katılımcıların %28,5'i Covid-19'u sosyal deneyin parçası olarak görmekte, %61'i sağlık çalışanlarına verilen destekleri yeterli bulmakta, %93,8'i hayatını kaybeden meslektaşlarının şehit sayılması gerektiğini düşünmektedir. Örneklemede sağlık çalışanlarının %40'ının Covid-19 hastalarıyla birebir temasının olduğu belirlenmiştir. Covid-19 vakalarıyla temas halinde olan sağlık çalışanlarının %75,4'ü kişisel koruyucu malzemelerin yeterli olduğunu belirtmektedir. Covid-19 tanısı almış vakalarla birebir temas halinde olanların stres düzeyi %63 olarak belirlenmiştir. Salgın hastalık algısının dış hekimleri, 4-d kadrosundaki işçiler ve sağlık teknikerlerinde yüksek olduğu, stres algısının ise dış hekimleri, yöneticiler ve hemşirelerde yüksek olduğu izlenmektedir. Sağlık çalışanlarının salgın hastalık algısı ile algılanan stres düzeyi ilişkisinin pozitif yönlü zayıf ilişkili olduğu istatistikî analizlerden anlaşılmaktadır.

Sonuç: Sağlık çalışanları yoğun psikolojik baskı altında olduğu görülmektedir. İdarecilerinin diğer çalışanlar kadar hastalarla birebir teması olmamasına rağmen stres düzeyleri diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur. Sağlık çalışanlarının motivasyonunun artırılması sürecin yönetilmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Sağlık Çalışanı, Salgın Hastalık, Stres.

ABSTRACT

Studies are carried out around the world to eliminate the deadly effect of Covid-19. While the best way of protection from the virus, for which there is no effective treatment yet, is shown as avoiding contact, healthcare professionals struggling with the epidemic continue their activities in close contact with patients.

Aim: In this study, it was aimed to investigate the perceptions of the healthcare workers who take risks in combating Covid-19, and their stress levels.

Materials and Methods: The research is cross-sectional descriptive. In the data collection tool, the epidemic disease perception developed by Çırakoğlu (2001) and the stress scale adapted to Turkish Eskin et al. (2013) was used. Cronbach alpha value was calculated as 0.801. It was conducted electronically on May 1-31, 2020, reaching 590 people. SPSS program was used in the analysis of the data. The relations of Covid-19 theme, professional parameters and scale values were tested with Chi-square, t-test, Anova and Pearson correlation analysis.

Results: Participants, 28.5% see Covid-19 as part of the social experiment, 61% find the support given to healthcare workers sufficient, 93.8% think their colleagues who lost their lives should be counted as martyrs. In the sample, it was determined that 40% of healthcare professionals had one-to-one contact with Covid-19 patients. 75.4% of healthcare workers who are in direct contact with Covid-19 cases state that personal protective materials are sufficient. The stress level of those who were in direct contact with the cases diagnosed with Covid-19 was determined to be 63%. The perception of epidemic disease is high among dentists, workers in 4-d staff and health technicians, stress perception is observed to be high among dentists, managers and nurses. It is understood from the statistical analysis that the relationship between healthcare workers' perception of epidemic disease and perceived stress level is positively weak.

Conclusion: Healthcare professionals appear to be under intense psychological pressure. Although their administrators did not have direct contact with patients as much as other employees, stress levels were found to be higher than other groups. Increasing the motivation of healthcare professionals will contribute to the management of the process.

Keywords: Covid-19, Healthcare Worker, Epidemic Disease, Stress.

1. GİRİŞ

2019 yılının Aralık ayında Çin'in Hubei Eyaletinin Wuhan kentinde yabancı hayvan pazarı kaynaklı olduğu tespit edilen SARS-CoV2 bulaşıcılığı ile tüm dünyada Coronavirüs pandemisine yol açmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından Covit-19 olarak isimlendirilmiştir. (WHO, 2020). Salgın 2020 yılının Ocak ayının sonunda 19 ülkede 11791 vaka, 213 mortaliteye ulaşınca Dünya Sağlık Örgütü acil durum ilan etmiştir (Adhikari vd, 2020).

Covit-19 salgını küresel boyutta ekonomik, sosyal, psikolojik, siyasal ve etik birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Çeşitli ülkelerde zaman zaman protesto gösterileri yapılmıştır. Salgınla mücadelede ön safta yer alan sağlık çalışanları ve sağlık sistemi büyük bir sınavla karşı karşıya kalmıştır (Arslan ve Karagül, 2020). Sağlık sistemlerinin çöktüğü ülkelerde sağlık çalışanların çaresizlik ve imkânsızlık içinde kahramanca mücadeleleri kamuoyunun takdirini kazanmıştır (New York Times, 2020).

Covid-19 salgını sağlık sistemlerini ve sağlık alt yapısını küresel olarak zorlamakta, siyasetçiler ve kamu hizmetleri üzerinde önemli baskılar oluşturmaktadır (Euronews, 2020). DSÖ verilerine göre (9 Haziran 2020) Dünya üzerinde 7.039.918 onaylanmış vaka olduğu ve 404.396 kişinin hayatını kaybettiği görülmektedir (WHO, 2020a). Sektörler arası işbirliği ile salgın kontrol altına alınmaya çalışılmakta küresel boyutta mücadele edilmektedir. Bu süreçte en büyük risk gruplarının başında sağlık çalışanları gelmektedir (Şeker, 2020). Covid-19'un daha önceden bildiğimiz SARS ve MERS gibi solunum enfeksiyonlarından olmasına rağmen henüz yeterince tanınmıyor olması sağlık çalışanlarının daha büyük risklere maruz kalmasına neden olmaktadır. Covid-19'un en endişe verici yönlerinden biri, ön saftaki sağlık çalışanları arasındaki enfeksiyon riski olmuştur. Sağlık Bakanlığı verilerine göre salgın bir ayını doldurmadan Türkiye'de 600'ün üstünde sağlık çalışanı hastalığa yakalanmıştır (BBC, 2020).

Covid-19'un tedavisi, önlenmesi ve aşı geliştirmeye yönelik çalışmalar tüm dünyada devam etmektedir. Ancak destekleyici bakım ve semptomatik tedavi önerilerinin dışında spesifik antiviral tedavi henüz teyit edilememiş aşı çalışmalarında istenen düzeye gelinebilmiştir. En etkili çözüm şu anda virüse maruz kalmamaktan geçmektedir. Geliştirilen önlemler arasında kimlerle ilişki içerisine girildiği, hastaların izolasyonu, çevrenin dezenfeksiyonu, koruyucu ekipmanlar yer almaktadır. Hastalığın psikolojik etkileri de tartışılmakta bu nedenle sağlık personellerine yönelik psikolojik destekler önerilmektedir (Adhikari vd, 2020; Xu vd, 2020).

Sağlık çalışanlarının ortaya çıkan pandemi nedeniyle üstlendiği risk ve çalışma koşullarının zorluğu görülmekte ve sağlık çalışanları bu süreçte manevi olarak desteklenmeye çalışılmaktadır. DSÖ *Covit-19 salgını: Sağlık Çalışanlarının Hakları, Roller ve Sorumlulukları, Sağlık Çalışanlarının Sağlığı ve Güvenliği* rehberi yayınlanmıştır. (WHO, 2020b). DSÖ 2020 yılının Mart ayında yayınladığı bültende salgının bertarafında sağlık çalışanlarının ön planda olması nedeniyle enfeksiyon riski taşıdığını belirtilmektedir. Aynı duyuruda uzun çalışma saatleri, mesleki tükenmişlik, psikolojik sıkıntı, yorgunluk yaşadıkları belirtilmekte, sağlık çalışanlarına özel tedbirler alınması gerektiğini vurgulanmaktadır (Wu, 2020). Sağlık çalışanlarının salgın sürecinde yaşadığı sorunlar yetkililer tarafından dile getirilerek, toplum tarafından desteklenmesi sağlanmaktadır. Türkiye'de olduğu gibi neredeyse tüm dünyada sağlık çalışanlarına destek mesajları verilmektedir. Bu amaçla toplum tarafından sosyal izolasyon göz önünde bulundurularak balkonlardan sağlık çalışanları alkışlanmakta, sosyal medya aracılığı ile hükümet yetkilileri çalışanlara şükranlarını sunmaktadır (Demircan, 2020; Dorsey, 2020).

Covid-19 salgını nedeniyle sağlık çalışanlarının ailelerine hastalığı bulaştırma endişesi, can güvenliğinin olmaması, yetersiz malzeme ve ekipman ile diğer insanların sağlık çalışanlarına hastalık korkusu nedeniyle mesafeli davranması stresin oluşmasına neden olmaktadır (Karakaş, 2020). Tüm bunların yanında sağlık çalışanlarının görevleri gereği Covid-19 salgınına yakalanmış ve hastalık seyri kötü ilerlemiş olanların ölümünü çaresizce izlediği gerçeğinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bugün birçok sağlık çalışanı Covid-19 virüsünü ailelerine

bulaştırmamak, onları hastalıktan koruyabilmek için mesai sonrasında evlerine gitmemekte, geçici barınma noktalarında veya öğrenci yurtlarında kalmaktadır (IOM, 2020; Ngabo, 2020; Taylor, 2020).

2. YÖNTEM VE UYGULAMA

Sağlık çalışanlarının salgın hastalığa yönelik algıları ile stres düzeyinin ortaya konması amaçlanmıştır. Literatür araştırıldığında sağlık çalışanlarının salgın hastalık algısı ve stres düzeyini ele alan çalışma bulunamamıştır. Çalışma sağlık çalışanlarının covid-19 ile ilgili salgın hastalık algısı ve algılanan stres düzeyinin araştırılması adına katkı sağlaması yönünden önemlidir.

Çalışmada kullanılan anket formunda, demografik değişkenler için 6, sağlık çalışanlarının covid-19 ile ilgili düşüncelerini belirlemeye yönelik 5, Çirakoğlu (2001) tarafından geliştirilen salgın hastalık ölçeği makro kontrol, kişisel kontrol, kaçınılmazlık, kaçınma davranışı alt boyutlarından 26, ve Eskin ve ark. (2013) türkçeye uyarladığı algılanan stres ölçeğinden 15 ifade yer almaktadır. Oluşturulan veri toplama aracının Cronbach alfa değeri 0,801 olarak bulunmuştur.

Kesitsel tanımlayıcı türde olan çalışmada “Sağlık çalışanlarının, Covit-19 salgınına ilişkin düşünceleri nelerdir?” “Sağlık meslek gruplarının Covit-19 teşhisi konmuş hastalarla temas düzeyi ve koruyucu ekipmana ulaşma durumu arasındaki ilişki var mıdır?” “Salgın hastalık algısının ve stres düzeyine etkisi var mıdır?” sorularına yanıt aranmıştır.

Örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında iki kriter kullanılmıştır. Bunlardan ilkinde Bryman ve Cramer (2001) örneklem büyüklüğünün ölçek sorularının en az 5-10 katı arasında olması kriterine göre $52 \times 5 =$ en az 260 kişi olarak belirlenmiştir. İkincisinde ise örneklem %95 hata payına göre alınabilecek örneklem büyüklüğünü belirten tablo göz önüne alınmış en az 385 kişilik örneklem grubuna ulaşılması hedeflenmiştir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004). Sağlık kuruluşlarında Covit-19 hastalığının bulaşma riskinin yüksekliği nedeniyle Google Docs'ta oluşturulan anket formu il sınırlaması yapılmadan 1-31 Mayıs 2020 tarihleri arasında sağlık çalışanlarının sosyal medyada oluşturduğu gruplarda paylaşılan ankete 590 kişi katılmıştır.

Sağlık çalışanlarının Covit-19 ile mücadelede salgın hastalık ve stres algılarını etkileyen faktörleri araştırmak üzere elde edilen verilerin analizinde SPSS programı kullanılmıştır. Covit-19 teması, mesleki parametreler ve ölçek değerlerinin ilişkileri ki-kare, t-testi, Anova ve Pearson korelasyon analizleriyle test edilmiştir.

Sağlık Bakanlığı Covit-19 Bilimsel Araştırma Platformu onayı ile Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesine müracaat edilmiş, 29.04.2020 tarih ve 27 sayılı etik kurul kararı ile çalışma yürütülmüştür.

Araştırma zaman maliyet kısıtları yanında sosyal medyada aracılığı ile ulaşılabilen sağlık çalışanları ile sınırlı kalmıştır. Diğer yandan katılımcıların verdikleri cevabın görüşlerini yansıttığını var saymamız da araştırmanın sınırlıkları arasındadır.

3. BULGU ve TARTIŞMALAR

3.1 Demografik Verilere Yönelik Bulgular

Çalışmadan elde edilen bulgular aşağıda yer almakta olup analizlerden elde edilen veriler tablolar halinde verilmiştir. Örnekleme temsil eden katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Demografik özelliklere yönelik tanımlayıcı bulgular

Demografik özellik	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Cinsiyet	Kadın	255	43.20
	Erkek	335	56.80
Yaş	18-25 yaş	16	2.70
	26-35 yaş	158	26.80
	36-45 yaş	230	39.00
	46-55 yaş	164	27.80

	56 yaş ve üzeri	22	3.70
Medeni durum	Bekar	120	20.30
	Evli	470	79.70
Gelir durumu	2.500 TL ve altı	52	8.80
	2.501-4.000 TL	88	14.90
	4.001-5.500 TL	186	31.50
	5.501-7.000 TL	108	18.30
	7.001 TL ve üzeri	156	26.40
Eğitim	İlköğretim	14	2.40
	Ortaöğretim	82	13.90
	Ön lisans/Lisans	282	47.80
	Lisansüstü	212	35.90
Meslek	Akademisyen	44	7.50
	Hekim	78	13.20
	Diş hekimi	14	2.40
	Sağlık İdarecisi	48	8.10
	Sağlık Lisansiyeri	34	5.80
	Hemşire/Sağlık memuru	198	33.60
	Sağlık Teknikeri/Teknisyeni	75	12.70
4D-Kadrolu işçi	99	16.80	

Tablo 1'e baktığımızda çalışmaya katılanların %56.8'i erkek, %43.20' si kadın; %65.8'inin 26-45 yaş grubunda, %31.5'inin 4.000-5.500 TL gelir aralığında ve %83.7'si en az lisans mezunu, %51.1 hemşire, sağlık lisansiyeri ve sağlık teknisyeni mesleklerinden, %13.2 hekimlerden oluştuğu görülmektedir.

3.2 Sağlık Çalışanlarının Covid-19 Algısına Yönelik Bulgular

Sağlık çalışanlarının Covit-19 hastalığını ilişkin düşüncelerini belirlemek için yöneltilen sorulara verdiği cevaplar Tablo'2 de sunulmuştur.

Tablo 2. Sağlık çalışanlarının Covid-19'a ilişkin düşünceleri.

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Bu salgının (Covid-19) büyük bir sosyal deneyin parçası olduğunu düşünüyorum	Hiçbir zaman	68	11.50
	Neredeyse hiçbir zaman	38	6.40
	Bazen	316	53.60
	Oldukça Sık	98	16.60
	Çok sık	70	11.90
Salgın sürecinde sağlık çalışanlarına verilen maddi ve manevi desteği yeterli olduğunu düşünüyorum	Hiçbir zaman	238	40.30
	Neredeyse hiçbir zaman	122	20.70
	Bazen	168	28.50
	Oldukça Sık	44	7.50
	Çok sık	18	3.10
Salgın nedeniyle hayatını kaybeden sağlık çalışanlarına şehit sayılması gerektiğini düşünüyorum	Hiçbir zaman	14	2.40
	Neredeyse hiçbir zaman	16	2.70
	Bazen	100	16.90
	Oldukça Sık	124	21.00
	Çok sık	336	56.90

Tablo 2'deki verilere ayrıştırma yöntemi kullanarak baktığımızda çalışmaya katılan sağlık çalışanlarının %28.5'i Covit-19 ile yaşananların büyük bir sosyal deneyin parçası olduğunu düşündüklerini görülmektedir. Salgın sürecinden sağlık çalışanlarına verilen maddi ve manevi desteğin %61 oranında yetersiz bulunduğunu izlenmektedir. Sağlık çalışanlarının %77.0 oranında salgın nedeniyle hayatını kaybeden meslektaşlarının şehit sayılmasını gerektiğini düşündükleri anlaşılmaktadır.

Çalışmaya katılan sağlık çalışanlarının %40'ı covid-19 tanısı konulmuş hasta ile temasının olduğunu ifade ederken, %60'ı birebir temasının olmadığını ifade etmiştir. Diğer yandan %75.3'ü

kişisel koruyucu malzemelerin yeterli olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda sağlık çalışanlarından covid-19 tanısı konmuş hastalarla birebir teması olan ve olmayanlar ile yeterli koruyucu ekipman aldığını düşünen ve düşünmeyenler arasındaki ilişkiyi görebilmek için Ki-kare testi yapılmış bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Sağlık çalışanlarının hastalarla birebir teması ile koruyucu ekipman temininin araştırılması (Ki-kare testi)

Gruplar	Çalıştığım kurumda Covid-19 salgınının bulaşmasını önlemek için yeterli kişisel koruyucu ekipman temin edilmektedir		Toplam	X ²	sd	p	
	Evet	Hayır					
Covid-19 tanısı konmuş hastalarla birebir temasım var	Evet	178	58	236	0.006	1	0.938
	Hayır	266	88				
Toplam		444	146	590			

Tablo 3'deki verilere göre covid-19 tanısı almış sağlık çalışanlarının 178'i bulaşın önlenmesi için çalıştıkları kurumda temin edilen koruyucu ekipmanları yeterli bulmuş, 58'i ise yeterli bulmamıştır. Ki-kare testi sonucuna göre, sağlık çalışanlarının hastalarla birebir teması olan ve olmayanlarla kişisel koruyucu malzemeye ulaşımında istatistik olarak anlamlı ilişki saptanamamıştır ($X^2=0.006$, $p>0.05$). Koruyucu ekipmana ulaşmada personeller arasında ayırım yapılmadığı görülmektedir.

Çalışmaya katılan sağlık çalışanlarının meslek grupları ile Covit-19 tanısı konulmuş hastalarla birebir teması Ki kare ile analiz edilerek Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 5. Meslek grupları ile Covit-19 tanısı almış hastalarla temasın araştırılması (Ki-kare testi)

Meslek grupları	Covid-19 tanısı konmuş hastalarla birebir temasım var		Toplam	X ²	sd	p
	Evet	Hayır				
Akademisyen	14	30	44	39.016	7	0.000
Hekim	50	28	78			
Diş hekimi	6	8	14			
Yönetici	6	42	48			
Sağlık lisansiyeri	16	18	34			
Hemşire	84	114	198			
Sağlık teknikeri	24	51	75			
4D kadrolu işçi	36	63	99			
Toplam	236	354	590			

Tablo 5'deki verilere göre çalışmaya katılan sağlık çalışanlarının meslek gruplarının Covit-19 tanısı almış hastalarla birebir teması olanlar ki kare testi ile araştırılmasında istatistik olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($X^2=39.016$, $p<0.05$). Örneklem grubunda yer alan hekim, diş hekimi, sağlık lisansiyeri ve hemşirelerin hastalarla temaslarının diğer meslek gruplarına göre fazla olduğu belirlenmiştir.

Çalışmaya katılan sağlık çalışanlarının meslek grupları ile salgın hastalık ve stres düzeyleri Anova analizi ile araştırılmış olup elde edilen veriler Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Meslek grupları ile salgın hastalık ve stres algısının araştırılması (Anova testi).

Gruplar	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	f	Df	p	
Salgın Hastalık	Akademisyen	44	3.02	0.30	0.05	3.485	7	0.001
	Hekim	78	3.18	0.37	0.04			
	Diş hekimi	14	3.49	0.26	0.07			
	Yönetici	48	3.24	0.40	0.06			
	Lisansiyeri	34	3.26	0.44	0.08			
	Hemşire	198	3.20	0.31	0.02			
	Tekniker	75	3.28	0.43	0.05			
	4D işçi	99	3.38	0.49	0.05			
Toplam	590	3.25	0.39	0.02				
Stres	Akademisyen	44	3.06	0.45	0.07	2.930	7	0.005

Hekim	78	2.87	0.76	0.09
Diş hekimi	14	3.50	0.74	0.20
Yönetici	48	3.13	0.57	0.08
Lisansiyeri	34	3.01	0.77	0.13
Hemşire	198	3.15	0.64	0.05
Tekniker	75	2.97	0.53	0.06
4D işçi	99	3.04	0.60	0.06
Toplam	590	3.06	0.64	0.03

Tablo 6'daki verilere göre meslek gruplarıyla algılanan salgın hastalık ve stres düzeyinde fark olup olmadığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen anova test sonuçlarında grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p_{salgın}= 0.001$, $p_{stres}=0.005$ $p<0.050$). Yapılan post-hoc analizlerinde Diş hekimleri, 4d kadrosundaki işçiler ve sağlık teknikerlerinin salgın hastalık algısının diğer meslek gruplarına kıyasla yüksek olduğu görülmektedir. Stres algısında ise Diş hekimleri, yöneticiler ve hemşirelerin diğer meslek gruplarına göre yüksek olduğu izlenmektedir.

Sağlık çalışanlarının Covid-19 tanısı almış hastalarla teması olanların salgın hastalık ve stres algısı arasındaki farklılık t testi ile araştırılmış sonuçlar Tablo 7'de sunulmuştur:

Tablo 7. Sağlık çalışanlarının Covid-19 tanısı konmuş hastalarla temasının olup olmama durumuna göre ölçek bazında yapılan t testi sonuçları

Gruplar	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	t	Df	p
Salgın Hastalık	Evet	236	3.30	0.41	2.31	588	0.021
	Hayır	354	3.23	0.38			
Stres	Evet	236	3.19	0.71	3.61	438	0.000
	Hayır	354	2.99	0.58			

Tablo 7'deki verilere baktığımızda sağlık çalışanlarından covid-19 tanısı konmuş hastalarla birebir teması olanlar ve olmayanlar arasında, salgın hastalık algısında ve algılanan stres düzeyinde fark olup olmadığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p_{salgın}= 0.021$, $p_{stres}=0.000$; $p<0.050$). Covid-19 hastalarıyla birebir teması olan sağlık çalışanlarının salgın hastalık algısı ve stres düzeyleri teması olmayanlardan yüksek bulunmuştur.

Çalışmaya katılan sağlık çalışanlarının salgın hastalık ve stres algısı ölçeklerinden aldığı puanlar Pearson korelasyon analizi ile araştırılmıştır. Bulgular Tablo 8'de sunulmuştur:

Tablo: 8. Pearson korelasyon analizi sonuçları

	Mean	Std. Deviation	Salgın hastalık algısı	Algılanan stres
Salgın hastalık	3.28	0.39	Pearson Correlation	1
			Sig. (2-tailed)	0.110
			N	590
Stres	3.07	0.64	Pearson Correlation	0.110
			Sig. (2-tailed)	0.007
			N	590

Tablo 8'e göre Sağlık çalışanlarının salgın hastalık algısı ve algılanan stres düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan pearson korelasyon analizi sonucunda puanlar arasında pozitif yönlü zayıf ilişki tespit edilmiştir ($r=0.110$; $p<0.05$). Sağlık çalışanlarının salgın hastalık algısının stres düzeyine düşük düzeyde etkisi olduğu belirlenmiştir.

3.3 Tartışma

Covid-19 salgınıyla mücadelede sağlık çalışanları ön saflarda fedakârca yer alarak büyük riskler almaktadırlar. İstatistikleri açıklanmasa da dünya ve ülkemiz basını ve sosyal medya üzerinden çok sayıda hayatını kaybeden sağlık çalışanlarının olduğu bilinmektedir.

Bunun yanında pandemiye yol açan virüsün bir sosyal deneyin parçası olduğuna dair iddialar (Balta, 2020; Keskin, 2020) bulunmaktadır. Katılımcıların %28.5'i covid-19'u sosyal deneyin parçası olduğunu düşünmektedir. Sağlık çalışanlarına sunulan maddi ve manevi destek konuşulmaktadır (Karakaş, 2020). Sağlık çalışanlarının %61'i verilen maddi ve manevi desteği yeterli bulmaktadır.

Kamu kurumları, meslek örgütleri, sivil toplum kuruluşları dünya genelinde sağlık çalışanlarını desteklemeye yönelik kampanyalar yürütmektedirler. Türkiye'de hastalıkla mücadele ederken hayatını kaybeden sağlık çalışanlarının şehit sayılması sıklıkla gündeme gelmektedir (CNN, 2020; Çimen, 2020). Katılımcıların %93,8'i hayatını kaybeden meslektaşlarının şehit sayılması gerektiğini düşünmektedir.

Çalışmada sağlık çalışanlarının %40'ının Covid-19 hastalarıyla birebir temasının olduğu belirlenmiştir ve temaslıların meslek grupları bakımından araştırıldığında hekim, diş hekimi, sağlık lisansiyeri ve hemşirelerin akademisyen, yönetici, sağlık teknisyeni ve 4D statüsündeki kadrolu işçilere oranla temaslarının fazla olduğu belirlenmiştir. Himmelstein (2020) ABD bu oranı %26.8 olarak bildirmiştir.

Hastalığa yönelik aşı veya tedavi yöntemi henüz bulunamamıştır. En etkili yöntemin hastalığı yakalanmamak olduğu sıklıkla ifade edilmektedir. Bu nedenle kişisel koruyucu ekipmanlar ve korunma yöntemleri sağlık çalışanları için çok daha önemli hale gelmiştir. Covid-19 pandemisinin çok kısa sürede tüm dünyaya yayılması, bazı ülkelerin salgına hazırlıksız yakalanmasına yol açmıştır. Bu durum Fransa, İspanya, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi birçok gelişmiş ülkede maske başta olmak üzere koruyucu malzeme sıkıntısı yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye ise pandemi nedeniyle bugüne kadar Sağlık Bakanlığı düzeyinde aldığı önlemlerle ciddi sorunlar yaşamamıştır (Habertürk, 2020). Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre, covid-19 tanısı almış vakalarla birebir temas halinde olan sağlık çalışanlarının %75.4'ü kişisel koruyucu malzemelerin yeterli olduğunu belirlenmiştir.

Covid-19 tanısı almış vakalarla birebir temas halinde olanların stres düzeyi %63 olarak belirlenmiştir. Lai ve ark. (2020) Çin'de ön saflarda çalışan sağlık çalışanlarının %50.4 depresyon, %44.6 anksiyete, %34 uykusuzluk ve %71.5 oranında stres yaşadıklarını bildirmektedir. Her iki çalışmanın bulguları benzerlik göstermektedir. Diş hekimleri, 4-d kadrosundaki işçiler ve sağlık teknikerlerinin salgın hastalık algısı diğer meslek gruplarına kıyasla yüksek olduğu görülmektedir. Stres algısında ise diş hekimleri, yöneticiler ve hemşirelerin diğer meslek gruplarına göre yüksek olduğu izlenmektedir. Sağlık çalışanlarının salgın hastalık algısı ile algılanan stres düzeyi ilişkisinin pozitif yönlü zayıf bir ilişki olduğu istatistikî analizlerden anlaşılmaktadır.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Sağlık çalışanlarının pandemi nedeniyle yoğun fiziksel, sosyal ve psikolojik baskı altında olduğu görülmektedir. Sağlık idarecilerinin diğer çalışanlar kadar hastalarla birebir teması olmamasına rağmen stres düzeyleri diğer gruplara göre yüksek bulunmuştur. Ülkemizde salgın süreci iyi yönetilmiş, en az zararla çıkılmış gibi görünse de İspanyol grip salgını gibi ikinci fazla karşılaşılması ihtimaline karşı çalışanların motivasyonunun artırılması sürecin yönetilmesine olumlu katkı vereceği görülmektedir.

KAYNAKLAR

Adhikari, SP, Meng, S, Wu, YJ, Mao, YP, Ye, RX, Wang, QZ, Sun, C, Sylvia, RS, Raat, H, Zhou, H. (2020). "Epidemiology, Causes, Clinical Manifestation and Diagnosis, Prevention and Control of Coronavirus Disease (Covid-19) Durinh the Early Outbreak Period: A Scoping Review" *Infectious Diseases of Poverty*, 1-12.

Arslan İ, Karagül S. (2020). Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10: 1-36.

Balta, E. (2020). “Covid-19 Demokratik Bir Virüs mü?” 10.05.2020, Erişim Adresi: <https://www.birikimdergisi.com/haftalik/9975/covid-19-demokratik-bir-virus-mu>.

BBC, British Broadcasting Corporation, <https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-dunya-52088533>.

Bryman A, Cramer D, (2001). “Quantitative data analysis with SPSS 12 and 13; A guide for social scientists”. First Edition. London and New York, Taylor&Francis Group.

CNN, Cable News Network, <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/olen-saglikcilar-sehit-sayilacak-mi>.

Çırakoğlu, O.C, (2011). “Domuz Gribi (H1N1) Salgınıyla İlişkili Alguların, Kaygı ve Kaçınma Düzeyi Değişkenleri Bağlamında İncelenmesi”. Türk Psikoloji Dergisi, 26 (67): 49-64.

Çimen, İ. (2020). “İyi Parti: Salgın Hastalıklarla Mücadelede ölen Sağlık Çalışanları Şehit Sayılsın”. Erişim Tarihi: 10.05.2020, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/iyi-parti-salgın-hastalıklarla-mucadelede-olen-saglik-calisanlari-sehit-sayilsin/1785032>.

Demircan, D. (2020). “Turkey Applouds Health Workers Fighting Covid-19”. Erişim Tarihi: 25.04.2020, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/en/latest-on-coronavirus-outbreak/turkey-applauds-health-workers-fighting-covid-19-/1773686>.

Dorsey, D. (2020). “Lee Health Cleaning Crews Clear Covid-19 Rooms with Little Fanfare”. Erişim Tarihi: 25.04.2020, Erişim Adresi: <https://www.newspress.com/story/news/local/2020/04/24/coronavirus-custodians-lee-health-cleaning-crews-clear-covid-19-little-fanfare/5154110002/>.

Eskin M, Harlak H, Demirkıran F, Dereboy Ç. (2013). “Algılanan Stres Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlilik ve Geçerlik Analizi”. New/Yeni Symposium Journal, 51(3): 132-41.

Euronews, (2020). “Covid-19 Salgını Sonrası Tek Kutuplu Küresel Sistem Sona mı Erecek? NATO'nun Rolü ne Olur?” Erişim Tarihi: 15.05.2020, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2020/03/26/kuresel-kapitalist-sistem-sonu-mu-covid-19-koronavirus-sonra-yeni-duzen-turkiye-nato-rolu>.

Habertürk, (2020). “Covid-19 Pandemisinde Koruyucu Önlemler Yeterli mi?” Erişim Tarihi: 10.05.2020, Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/covid-19-pandemisinde-saglik-calisanlari-icin-koruyucu-onlemler-yeterli-mi-2665363>.

Himmelstein, D.U. (2020). “Health Insurance Status and Risk Factors for Poor Outcomes With COVID-19 Among” U.S. Health Care Workersk.

IOM, International Organization for Migration, https://iris.iom.int/sites/default/files/IOM-COVID%2019_Employer_Guidance_V1.pdf.

Karakaş, B. (2020). “Sağlık çalışanları anlatıyor. Silahsız cepheye sürülüyor gibiyim”. Erişim Tarihi: 08.04.2020, Erişim Adresi: <https://www.dw.com/tr/sa%C4%9Fl%C4%B1-%C3%A7al%C4%B1-%C5%9Fanlar-%C4%B1-anlat%C4%B1yor-silahs%C4%B1z-cepheye-s%C3%BCr%C3%BCl%C3%BCyor-gibi-hissediyorum/a-52916173>.

Keskin, BY. (2020). “Corona Virüs Aslında Ne Değildir?” Erişim Tarihi: 10.05.2020, Erişim Adresi: <https://www.milliyet.com.tr/corona-virus-aslinda-ne-degildir--molatik-14911/?Sayfa=2>.

Lai J, MSc; Simeng Ma, MSc; Ying Wang, MSc; Zhongxiang Cai, MD; Jianbo Hu, MSc; Ning Wei, MD; Jiang Wu, MD; Hui Du, MD; Tingting Chen, MD; Ruiting Li, MD.(2019). “Factors Associated With Mental Health Outcomes Among Health Care Workers Exposed to Coronavirus” Disease 2019.

New York Times 2020. "The Heroism of Health Workers in the Coronavirus Crisis". Erişim tarihi: 27 Ağustos 2020. Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/2020/03/26/opinion/letters/coronavirus-health-care.html>.

Ngabo, G. (2020). "Toronto Charity Helps Health-Care Workers Find Temporary Accommodation During Covid-19 Crises". Erişim Tarihi: 25.04.2020, Erişim Adresi: <https://www.thestar.com/news/gta/2020/04/01/toronto-charity-helps-health-care-workers-find-temporary-accommodation-during-covid-19-crisis.html>.

Şeker, M. (2020). "Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu". Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara.

Taylor, C. (2020). "Airbnb Seeks to Provide Free Housing to 100.000 Healthcare Professionals". Erişim Tarihi: 25.04.2020, Erişim Adresi: <https://www.irishtimes.com/business/technology/airbnb-seeks-to-provide-free-housing-to-100-000-healthcare-professionals-1.4213136>.

Yazıcıoğlu, Y. Erdoğan, S. (2004). "SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri". Detay Yayıncılık, Ankara.

WHO, World Health Organization, [https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-\(covid-2019\)-and-the-virus-that-causes-it](https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-(covid-2019)-and-the-virus-that-causes-it)

WHO, World Health Organization <https://covid19.who.int/>.

WHO, World Health Organization, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/health-workers>.

Wu PE. (2020). "Mitigating the psychological effects of COVID-19 on health care workers". DOI: 10.1503/cmaj.200519

Xu, M, Zhang, Y. (2020). "Investigation on the Psychological Status of the First Batch of Clinical First-Line Support Nurses to Fight Against Pneumonia Caused by Novel Coronavirus. Chinese" Nursing Research. 34, 1-3, Erişim Tarihi: 15.05.2020, Erişim Adresi: <https://idpjournal.biomedcentral.com/track/pdf>.